

MATERIJALNO KRIVIČNO PRAVO

<https://doi.org/10.7251/CEST1524149R>

UDK 343.9:316.624-053.6(497.16)

**MALOLJETNICI KAO UČINIOCI I KAO ŽRTVE KRIVIČNIH
DJELA U MALOLJETNIČKOM KRIVIČNOM
ZAKONODAVSTVU CRNE GORE****prof. dr Darko Radulović***vanredni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore, Podgorica, darko77@t-com.me***Dijana Radulović***sudija Apelacionog suda Crne Gore, Podgorica, dijana.radulovic@sudstvo.me*

Apstrakt: Maloljetničko krivično zakonodavstvo Crne Gore doživjelo je značajne izmjene u posljednjih desetak godina. Donošenjem Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku 2011.godine dodatno se naglašava poseban krivičnopravni status maloljetnika kao učinioca krivičnog djela počevši od materijalnopravnih odredbi ovoga zakona, preko njegovih procesnopravnih odredbi do odredbi izvršnopravnog karaktera. U ovom radu smo se osvrnuli na nekoliko pitanja. Najprije iznosimo neka opšta razmatranja o načelnoj potrebi da se maloljetnici kao učinoci krivičnih djela različito tretiraju u odnosu na punoljetna lica gdje smo se dotakli i nekih značajnih međunarodnih dokumenata kao izvora savremenih zakonodavstava iz ove oblasti. Zatim smo se osvrnuli na pitanje maloljetnog učinioca krivičnog djela u materijalnom, procesnom i izvršnom maloljetničkom krivičnom zakonodavstvu. Shodno zakonskim okvirima, ovom pitanju smo posvetili više prostora, ali smo određeni prostor, shodno naslovu ovog rada, posvetili i maloljetniku kao žrtvi krivičnog djela.

Ključne riječi: Maloljetničko krivično zakonodavstvo, alternativne mjere, krivične sankcije, maloljetnik, žrtva, postupak.

1. UVODNA RAZMATRANJA

Maloljetnici¹ su kategorija učinilaca krivičnih djela koja je od konstituisanja savremenih pravnih sistema imala u većoj ili manjoj mjeri naglašen poseban

¹ Prema članu 1 Konvencije o pravima djeteta, dijete je ljudsko biće koje nije navršilo 18 godina života, ako se na osnovu zakona koji se odnosi na dijete punoljetstvo stiče ranije. Dakle, pojam maloljetnog lica iz člana 142 st.9 Krivičnog zakonika (u daljem tekstu KZ) odgovara pojmu djeteta iz člana 1 Konvencije o pravima djeteta. Međutim, treba naglasiti da prilikom procjenjivanja usklađenosti definicije djeteta koja je zastupljena u domaćem krivičnom zakonodavstvu sa definicijom pojma djeteta iz člana 1 Konvencije o pravima djeteta treba imati u vidu da između njih nema suštinske suprotnosti, bez obzira na to što je prema pravilima našeg krivičnog zakonodavstva dijete lice koje u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršilo 14 godina, dok se lica koja su navršila 14 godina, a još nemaju 18 godina smatraju maloljetnicima, uz podjelu na mlađe i starije

krivičnopravni status. Taj specifičan položaj maloljetnika u krivičnom zakonodavstvu bio je najčešće izražen na način da su u okviru opštih odredaba krivičnih zakona bile predviđene posebne odredbe za maloljetne učinioce krivičnih djela i da su se te odredbe u principu primijenjivale na maloljetnike, a ostale opšte odredbe samo onda kada nisu u suprotnosti sa posebnim odredbama. Ovakva situacija bila je prisutna i u krivičnom zakonodavstvu Crne Gore do donošenja novog (prvog) cjelovitog zakona koji u potpunosti reguliše položaj maloljetnika kao učinioca krivičnog djela sa aspekta materijalnog krivičnog prava, sa aspekta procesnog krivičnog prava i sa aspekta izvršnog krivičnog prava. Ovaj zakon koji nosi naziv Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku (u daljem tekstu Zakon) i koji osim pomenutih cjelina reguliše i zaštitu maloljetnika kao žrtve i oštećenog u krivičnom postupku donesen je krajem 2011. godine. Donošenjem ovog zakona samo je uvaženo nešto što predstavlja tendenciju u savremenim krivičnim zakonodavstvima i uporednom pravu, a to je potreba da se maloljetnim učiniocima krivičnih djela pristupi sa posebnom pažnjom i obazrivošću počevši od definisanja opštih uslova za njihovu odgovornost u krivičnom pravu i uslova za izricanje krivičnih sankcija za maloljetnike, preko posebnih odredaba kada su u pitanju organi koji započinju i vode takođe poseban krivični postupak za maloljetnike, do posebnih odredaba koje se odnose na izvršenje krivičnih sankcija za maloljetnike. Možemo ustvrditi da je naš zakonodavac ispravno postupio kada se odlučio na jednu ovakvu kodifikaciju maloljetničkog krivičnog zakonodavstva, jer smatramo da nema adekvatnijeg modaliteta da se na jednostavan, a sadržinski, i u svakom drugom smislu sveobuhvatan način reguliše položaj maloljetnika u krivičnom pravu od donošenja zakona ovog tipa.

Naglašavajući značaj posebnog zakona o maloljetnicima, ne treba izgubiti iz vida da je naše dosadašnje maloljetničko zakonodavstvo, i prije i poslije osamostaljenja Crne Gore, spadalo u red najnaprednijih zakonodavstava i da je uvijek u prvi plan isticana pomoć maloljetnom učinioocu krivičnog djela u smislu njegovog vaspitanja i reintegracije, a ne trpljenja zbog onoga što je učinio. Zato i postupak prema maloljetnicima nije postupak u pravom smislu riječi (Perić, 1995:174), nego postupak *sui generis*. Odavno se uvidjelo da krivična represija ne predstavlja optimalan vid društvene reakcije prema maloljetnim delinkventima, čak šta više može da bude kontraproduktivna, pa je iskrsla potreba pronalaženja alternativnih instrumenata suprotstavljanja maloljetničkoj delinkvenciji (Knežević, 2008:126). I, upravo ovaj Zakon je utemeljen na takvim stremljenjima u krivičnom pravu sa posebnim naglaskom na restorativnoj pravdi (Konstantinović-Vilić, Kostić, 2012:317; K.Haines, D. Omahony, 2006:111-112), odnosno elementima diverzionog modela koji se ogleda u novim mjerama-posebnim obavezama, odloženom gonjenju, vaspitnim nalogima, opomeni i slično.

U literaturi se navode određeni elementi koji se smatraju glavnim razlozima naglog razvoja izbjegavanja krivičnog postupka i postupanja sa maloljetnim delinkventima u okviru vansudskih društvenih struktura. Ti razlozi se nalaze u

maloljetnike (Škulić, 2010:207).

mnogim benefitima koje ovakav način društvenog reagovanja na kriminalitet maloljetnika posjeduje u odnosu na vođenje tradicionalnog konvencionalnog krivičnog postupka i izricanje krivičnih sankcija. Kao najznačajnije prednosti ističu se sledeće: primjenom diverzionih modela izbjegavaju se negativni efekti koje vođenje klasičnog krivičnog postupka može imati na hipersenzibilnu ličnost i budući razvoj maloljetnog učinioca, izbjegava se stigmatizacija maloljetnika, na ovaj način se u značajnoj mjeri rasterećuju kapaciteti krivičnog pravosuđa, dalje, ekonomski momenat je veoma bitan i značajna sredstva koja se štede u budžetu na ovaj način, a koja izvršenje institucionalnih mjera i sankcija neminovno podrazumijeva. Konačno, brojna istraživanja pokazala su da alternativno postupanje predstavlja efikasniju i racionalniju strategiju reagovanja na kriminalitet maloljetnika jer stopa recidivizma nakon primjene alternativnih mjera i postupaka nije veća ili je čak i manja u odnosu na slučajeve koji su procesuirani pred redovnim sudovima za maloljetnike (Gurda, 2013:468). Postavlja se pitanje šta je to što ukazuje na potrebu da se maloljetnici kao učinioci krivičnih djela različito tretiraju od strane zakonodavca u odnosu na punoljetna lica? Najprije, mora se imati u vidu biopsihički razvoj i sazrijevanje čovjeka. Čovjek od rođenja pa do okončanja života, u jednom prirodnom procesu, od ranog djetinjstva prolazi određene faze u biopsihičkom i sociološkom razvoju. Svaki od tih perioda u razvoju čovjeka karakteriše se određenim elementima koji definišu pojedinca na odgovarajući način dajući mu društveni, ekonomski i pravni status prilagođen njegovom uzrastu odnosno starosnoj dobi. Ono što je specifično za doba maloljetstva jeste činjenica da se radi o periodu biopsihičkog razvoja koji se odlikuje naglim stepenom izrastanja, velikom kolebljivošću i posebnom podobnošću da se na njih utiče (Škulić, 2003). Sve ovo zakonodavac je imao u vidu kada je maloljetnike tretirao kao posebnu kategoriju delinkvenata, a posebno potrebu da se prema njima odnosi sa posebnim senzibilitetom uz akcenat na pomoći, nadzoru i zaštiti maloljetnih učinilaca krivičnih djela kako bi se kod njih razvio osjećaj lične odgovornosti, kako bi se pravilno vaspitali i obrazovali i tako preduprijedilo njihovo delinkventno ponašanje. Uvijek treba imati na umu da je riječ o mladim ljudima koji su tek zakoračili u život i kojima treba pružiti priliku da postanu korisni članovi društva. U našem krivičnom pravu lice ispod četrnaest godina smatra se djetetom, prema njemu ne mogu biti primjenjene krivične sankcije (Stojanović, 2008:357) i ono ne posjeduje sposobnost za odgovornost u krivičnom pravu. Dakle, ovo su lica koja se kada ostvare elemente bića nekog krivičnog djela bez obzira na tu činjenicu nalaze van krivičnog prava, van zone odgovornosti u krivičnom pravu. Kada lice ispod četrnaest godina učini protivpravno djelo koje je u zakonu određeno kao krivično djelo, njegova odgovornost se određuje prema propisima koji regulišu porodične odnose. Maloljetnicima se smatraju lica koja su navršila četrnaest, a nisu navršila osamnaest godina i oni mogu da budu subjekat odgovornosti u krivičnom pravu. Razlikujemo dvije kategorije maloljetnika prema Zakonu o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, mlađe maloljetnike, lica od 14 do 16 godina i starije maloljetnike, lica od 16 do 18 godina. Mlađim maloljetnicima mogu biti izrečene sve krivične sankcije i krivičnopravne mjere predviđene Zakonom osim

maloljetničkog zatvora, dok starijim maloljetnicima mogu biti izricane sve sankcije i krivičnopravne mjere bez izuzetka, dakle uključujući i maloljetnički zatvor.

2. MEĐUNARODNE NORME I STANDARDI KOJI UREĐUJU POSEBAN REŽIM ZA MALOLJETNIKE I NJIHOVA IMPLEMENTACIJA U NACIONALNA ZAKONODAVSTVA

U pripremi određenog zakonskog teksta, a pogotovo jedne značajne kodifikacije kao što je donošenje jedinstvenog zakona o maloljetnicima kao učiniocima krivičnih djela, zakonodavac se osim nacionalnim izvorima neizostavno rukovodi i najvažnijim međunarodnim standardima i dokumentima iz odgovarajuće oblasti. Postupanje zakonodavca na ovaj način samo je posljedica nastojanja naše države da usaglasi svoju legislativnu aktivnost sa preporukama Evropske Unije i međunarodne zajednice u cjelini u cilju obezbjeđenja poštovanja osnovnih ljudskih prava i sloboda uopšte, a u ovom slučaju maloljetnika kao učinioca odnosno žrtve krivičnog djela (Simović i drugi, 2015:38-52).

Tako je naš zakonodavac pripremajući ovaj Zakon imao u vidu određene međunarodnopravne izvore, a istorijat međunarodno-pravnog regulisanja maloljetničkog zakonodavstva i pravosuđa odvijao se paralelno sa razvojem dječjih prava (Stojanović-Milošević, 2004:402). U svim međunarodno-pravnim dokumentima ističe se značaj alternativnih mjera i što više izbjegavanje sudskih postupaka. Tako je Konvencijom UN o pravima djeteta (usvojena Rezolucijom Generalne skupštine OUN 20.11.1989.g.) predviđeno korišćenje što šireg spektra alternativnih mjera (usmjeravanje, nadzor, uslovno kažnjavanje, pravna pomoć, prihvata, obrazovanje i stručno obučavanje-čl.40(4)). Pomenuta konvencija reguliše određena pitanja od velikog krivičnopravnog značaja kada se govori o pojmu djeteta i položaju djeteta u odnosu na maloljetna lica koja podliježu krivičnom pravu. Konvencija osim o pojmu djeteta govori i o načelu ravnopravnosti djece, formulisanju najboljeg interesa djeteta kao osnovnog cilja svakog postupka prema djeci, pravu djeteta na porodicu i porodični život, pravu djeteta na izražavanje sopstvenog mišljenja, pravu djeteta na privatnost, posebnu pravnu i faktičku zaštitu, posebnim pravima djeteta u krivičnom postupku i u vezi sa postojanjem određenog stepena sumnje da je izvršilo krivično djelo i konačno, o utvrđivanju minimalne starosne granice sposobnosti za krivicu i davanju prednosti alternativnim načinima postupanja u odnosu na djecu kao učinioce krivičnih djela (Škulić, 2011:176; Simović, Jovašević i drugi, 2013:33). Ovo normativno rješenje je diktirano i međunarodnim obavezama naše zemlje, jer je u odredbi člana 4 st.1 Standardnih minimalnih pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe predviđeno da u pravnim sistemima koji poznaju pojam minimalnog uzrasta za krivičnu odgovornost maloljetnika ta granica neće biti vezana za suviše rani uzrast imajući u vidu emocionalnu, mentalnu i intelektualnu zrelost (Škulić, 2010:216). U međunarodnim dokumentima otišlo se još dalje pa se u Opštem komentaru 24 (2019) Komiteta o pravima djeteta uz Konvenciju o pravima djeteta kojim se mijenja komentar broj 10 (2007) više i ne koristi pojam „maloljetnik“ (Stevanović,

2023:73). Sva ova pitanja pružaju značajne smjernice u regulisanju položaja djeteta (maloljetnika) kao učinioca krivičnog djela sa aspekta materijalnog, procesnog i izvršnog krivičnog prava.

Standardima minimalnih pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe-tzv. Pekinška pravila (usvojena Rezolucijom Generalne skupštine UN br.40/03 29.11.1985.g.) propisuje se mogućnost odstupanja od redovnog postupka, bez pribjegavanja formalnim raspravama, pri čemu je odstupanje od redovnog postupka moguće uz saglasnost maloljetnika ili njegovih roditelja ili staratelja. Primjera radi u čl.11.4 predviđaju se alternativni programi kao što su privremeni nadzor i usmjeravanje lokalne zajednice, naknada štete oštećenom i slično.

Smjericama Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delinkvencije-tzv. Rijadske smjernice (usvojene Rezolucijom Generalne skupštine OUN 45/112 od 14.12.1990.g.) ukazuje se na potrebu izbjegavanja kažnjavanja maloljetnika zbog ponašanja koja ne izazivaju veće negativne posljedice, a naglašava značaj preventivnih i alternativnih mjera.

Standardna minimalna pravila UN za alternativne kaznene mjere-tzv. Tokijska pravila (usvojena Rezolucijom Generalne skupštine OUN 14.12.1990.g.) propisuju mogućnost primjene alternativnih mjera divezionog karaktera u svim fazama krivičnog postupka (prema prestupnicima koji se mogu optužiti, ili kojima se može suditi ili koji se mogu uputiti na izvršenje kazne). Primjena alternativnih kaznenih mjera treba da predstavlja korak ka ukidanju kažnjavanja i dekriminalizaciji (2.7) s tim što primjena tih mjera treba da se temelji na strogom legalitetu (3.1). Kod izricanja ovih mjera nadležni organi treba da imaju u vidu prirodu i težinu djela, ličnost maloljetnika, svrhu kažnjavanja i prava žrtve (3.2), s tim što je neophodan pristanak maloljetnika na primjenu alternativnih mjera (3.4). Primjenom alternativnih mjera ne smiju se ograničavati prava prestupnika u većoj mjeri u odnosu na mjere sudskih organa (3.10.). Tokijskim pravilima propisuje se širok katalog mjera diverzionog karaktera kojima se predupređuje izricanje krivičnih sankcija ili se zamjenjuju krivične sankcije. Za potrebe ovog rada važno je pomenuti i Direktivu 2012/29 EU Evropskog parlamenta i Savjeta Evrope od 25. oktobra 2012. godine (u daljem tekstu Direktiva) kojom se uspostavljaju minimalni standardi u vezi sa pravima, podrškom i zaštitom za žrtve krivičnih djela (ovdje za dijete kao žrtvu krivičnog djela). Iako se ova direktiva prvenstveno odnosi na zemlje članice EU, ona je značajna i za zemlje koje su na putu da postanu članice EU.

Od ostalih međunarodnih dokumenata u kojima se naglašava potreba za alternativnim modelima postupanja prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela treba pomenuti i Evropska pravila o društvenim sankcijama i mjerama za sprovođenje maloljetničkog krivičnog pravosuđa (Bečka pravila) iz 1997. Godine i Rezoluciju XVII Kongresa međunarodnog udruženja za krivično pravo održanog u Pekingu 2004. godine kojom su usvojene određene preporuke od velikog značaja za dalji razvoj maloljetničkog krivičnog prava (Jovašević, Stevanović, 2008:128).

Na kraju ovog osvrta na međunarodne izvore maloljetničkog krivičnog prava kao osnovni princip ustanovljen već Konvencijom UN jeste princip „najboljeg

interesa maloljetnika“, ali koji najbolji interes neće biti shvaćen kao vulgarno pojednostavljen način, jer, na primjer, obustava postupka ili izbjegavanje čak i završne vaspitne mjere, ne moraju bezuslovno biti najbolje solucije za konkretnog maloljetnika u datoj životnoj, psihološkoj, emotivnoj i obrazovnoj situaciji (Prelić, 2011:226).

Ako govorimo o maloljetnicima kao učiniocima krivičnih djela, istina je da i takva lica mogu da se pojave kao subjekti izvršenja krivičnih djela čija težina opredjeljuje potrebu da istima budu izrečene institucionalne vaspitne mjere odnosno maloljetnički zatvor. Cilj novog Zakona jeste da, između ostalog, stimuliše primjenu alternativnih krivičnihopravnih mjera i da se pronađe prostor za njihovu primjenu, nekad čak i u situacijama težeg kriminaliteta, kada bi formalno bilo moguće maloljetnom učiniocu izreći institucionalne vaspitne mjere ili maloljetnički zatvor. Kao što smo u uvodu naznačili, tendencije su u maloljetničkom krivičnom zakonodavstvu, uključujući i naprijed citirane međunarodne izvore, da se što više ide na alternativne, odnosno diverzione mjere čija je svrha da se prema maloljetniku ne pokreće postupak ili da se postupak obustavi, te da se primjenom tih mjera utiče na pravilan razvoj maloljetnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična djela (čl.9). Slijedeći taj trend novi Zakon uvodi jednu alternativnu mjeru koja do sada nije postojala u zakonodavstvu, a to je opomena i takođe konkretizuje uslove za izricanje i broj vaspitnih naloga kao krivičnihopravnih mjera koje su naše krivično zakonodavstvo uvedene izmjenama i dopunama iz 2008. godine.² I opomena i vaspitni nalozi su mjere *sui generis*, svrstane i formalno u alternativne mjere, sa posebno definisanom svrhom primjene, uslovima za izricanje, sadržinom i organima koji ih mogu primijeniti.

Opomena se može izreći, odnosno odrediti za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, a izriče je državni tužilac, odnosno određuje policajac za maloljetnike (ovlašćeni policijski službenik sa posebnim znanjima iz oblasti zaštite prava maloljetnih lica)³ na odobrenje državnog tužioca. Uslovi za izricanje opomene su: 1) da postoje dokazi iz kojih proizilazi osnovana sumnja da je maloljetnik učinio krivično djelo, 2) da maloljetnik da svoj pristanak na izricanje ove mjere uz saglasnost zakonskog zastupnika i 3) da maloljetniku ranije nije izrican vaspitni nalog ili krivična sankcija. Kada cijeni uslove za izricanje opomene nadležni organ će posebno voditi računa o odnosu maloljetnika prema krivičnom djelu koje je izvršio i oštećenom. (čl. 10 Zakona). Već na prvi pogled jasno je da opomena predstavlja najblažu moguću mjeru krivičnopravne reakcije na lakše oblike kriminaliteta maloljetnika koju ne izriče sud i čija sadržina se sastoji u upozorenju maloljetnom učiniocu krivičnog djela kome ranije nisu bile izricane krivične sankcije da će sledeći put prema njemu biti izrečena krivična sankcija ako se ne uzdrži od vršenja krivičnih djela. Dakle, i opomena, kao u ostalom gotovo sve mjere i sankcije za maloljetnike, ima naglašeno

² Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika, Službeni list Crne Gore br.40/08.

³ Postupak prema maloljetnicima, shodno novom Zakonu, karakteriše se i po tome što i državni tužilac, sudija, policajac za maloljetnike i advokat (branilac) moraju imati posebna znanja iz oblasti zaštite prava maloljetnih lica.

specijalnopreventivno dejstvo kad je svrha njenog određivanja u pitanju. Ovdje je ostavljeno nadležnom organu da mimo postupka ili nakon započetog postupka pod određenim uslovima izrekne opomenu maloljetnom učiniocu krivičnog djela kada procjeni da će upozorenje biti dovoljno da ga odvraća od daljeg vršenja krivičnih djela i da će se tako obezbijediti pravilan razvoj i razvijanje lične odgovornosti maloljetnika. Budući da je neophodan pristanak maloljetnika dat u prisustvu zakonskog zastupnika, možemo zaključiti da je ovdje riječ o svojevrsnom sporazumu kojim maloljetnik posredno priznaje izvršenje krivičnog djela koje mu se stavlja na teret, a zauzvrat dobija beneficiju koja se sastoji od oprosta izvršenog krivičnog djela, izbjegavanja stigmatizacije krivičnim postupkom i izricanja krivične sankcije. Obzirom da je kao jedan od uslova za izricanje opomene postavljen zahtjev da se radi o primarnom (maloljetnom) učiniocu, njemu se ne određuju nikakve posebne obaveze. Slična mjera,⁴ sa gotovo istim uslovima i sadržinom postoji u Zakonu o zaštiti i postupanju da djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske.⁵ Razlika u odnosu na naše zakonodavstvo je u tome što je mjeru policijskog upozorenja izriče isključivo policija odnosno ovlašćeni policijski službenik uz odobrenje tužioca.

Vaspitni nalog je druga alternativna mjera predviđena novim maloljetničkim zakonodavstvom Crne Gore. Vaspitni nalozi kao mjere sui generis uvedene su u krivično zakonodavstvo Crne Gore izmjenama i dopunama iz 2008. godine, ali su njihov broj, sadržina i uslovi za izricanje bili restriktivnije definisani u odnosu na sadašnje stanje. Uslovi za izricanje jednog ili više vaspitnih naloga jesu da se radi o krivičnom djelu za koje je propisana kazna zatvora do deset godina ili novčana kazna, da postoje dokazi iz kojih proizilazi osnovana sumnja da je maloljetnik učinio krivično djelo i da maloljetnik da svoj pristanak u prisustvu zakonskog zastupnika. Za razliku od opomene koju osim državnog tužioca za maloljetnike može izreći i policajac za maloljetnike, vaspitne naloge može izreći samo državni tužilac za maloljetnike i pri njihovom izricanju mora naročito da vodi računa o odnosu maloljetnika prema krivičnom djelu i oštećenom.

I za opomenu i za vaspitni nalog zajedničko je to da će se prilikom njihovog izricanja, odnosno određivanja naročito cijeniti odnos maloljetnika prema krivičnom djelu i oštećenom. Dakle, procjena subjektivnog odnosa maloljetnika prema djelu i oštećenom je u isključivoj nadležnosti državnog tužioca. Takvo zakonsko rješenje (kakvo imamo i u Srbiji) u literaturi je ocijenjeno kao kolizija sa

⁴ Ova mjera se naziva policijsko upozorenje i izriče se pod sledećim uslovima: a) da je riječ o krivičnom djelu za koje je propisana kazna zatvora do tri godine ili novčana kazna, b) da maloljetnik priznaje krivično djelo, c) da je priznanje dato slobodno i dobrovoljno, d) da postoji dovoljno dokaza da je maloljetnik učinio krivično djelo, e) da prema maloljetniku nije ranije izricano policijsko upozorenje, primijenjena vaspitna preporuka ili izricana krivična sankcija. Navodi se još i zahtjev da su ispunjeni uslovi iz člana 88 ovog zakona i da je izricanje ove mjere srazmjerno okolnostima i težini krivičnog djela

⁵ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske broj 13, 2010.g.

intencijom ovog zakona kojom se reguliše i zaštita oštećenog maloljetnika, jer ne postoje validni razlozi za uskraćivanje aktivne uloge oštećenog u kontroli preusmjeravanja društvene reakcije prema maloljetnom prestupniku sa kolosjeka krivične represije na različite vidove alternativnog legalnog reagovanja (Knežević, 2008:130). Na osnovu čega će državni tužilac cijiniti taj subjektivni odnos maloljetnika prema krivičnom djelu i oštećenom, pošto zakonodavac nije odredio sadržaj tog odnosa? U svakom slučaju, potrebno je da maloljetnik pokaže određenu svijest u odnosu na djelo i njegove posljedice i da izrazi određenu dozu kajanja i razumijevanja položaja oštećenog čije je neko pravo krivičnim djelom povrijeđeno ili ugroženo (Škulić, 2011:281). Stavljanjem u nadležnost državnom tužiocu izricanje vaspitnog naloga, ističe se u literaturi, narušava se princip odvojenosti krivičnoprocesnih funkcija (Knežević, 2008:130), tako da bi uloga državnog (javnog) tužioca mogla da bude samo inicijativne prirode u smislu predlaganja primjene vaspitnog naloga, a ne i u izricanju ove mjere (Ignjatović, 2004:536). Međutim, državni tužilac i u postupku protiv punoljetnih lica nastupa kao državni organ, a ne kao stranka, kojeg obavezuje načelo istine (da sa jednakom pažnjom ispituje i utvrđuje činjenice koje terete okrivljenog i koje mu idu u korist) i on može odložiti krivično gonjenje (diverzija krivičnog postupka) i naložiti osumnjičenom neku od obaveza predviđenih u članu 272 ZKP. I ovdje u postupku prema maloljetnicima kod izricanja vaspitnih naloga radi se o diverzionom modelu postupanja.

Katalog vaspitnih naloga u odnosu na dosadašnje stanje zakonodavstva znatno je proširen, skoro udvostručen i umjesto ranijih pet sada imamo devet vaspitnih naloga (čl.12), a to su:

- 1) poravnanje sa oštećenim,
- 2) redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao,
- 3) uključivanje u određene sportske aktivnosti,
- 4) obavljanje društveno korisnog i humanitarnog rada,
- 5) plaćanje novčanog iznosa u korist humanitarne organizacije, fonda ili javne ustanove,
- 6) podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkohola ili droge,
- 7) uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi, savjetovalištu ili drugoj odgovarajućoj organizaciji,
- 8) pohađanje kurseva za stručno osposobljavanje ili priprema i polaganje ispita,
- 9) uzdržavanje od posjećivanja određenog mjesta ili kontakta sa određenim licima.

Ono što je novina u odnosu na dosadašnje stanje zakonodavstva jeste da prilikom izbora i primjene vaspitnog naloga državni tužilac za maloljetnike saraduje sa organom starateljstva, odgovarajućom ustanovom ili organizacijom, posrednikom pedagogom, psihologom ili drugim stručnim licem koje može pružiti odgovarajuća obavještenja o maloljetniku odnosno primjeni vaspitnog naloga.

Budući da vaspitni nalog nema represivni karakter, nego da mu je osnovna svrha da utiče na pravilan razvoj maloljetnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična djela, to je moguća i kumulativna primjena vaspitnih naloga, a sve njih gore navedene, mogli bismo klasifikovati u tri grupe: restorativne, edukativno vaspitne i terapijske.

I prije uvođenja vaspitnih naloga u naše maloljetničko zakonodavstvo primjenjivalo se načelo oportuniteta bez izricanja bilo kakvih mjera, što se u teoriji naziva jednostavna diverzija (I. Stevanović, 2006:63), koja ne podrazumijeva neki posebni angažman struktura uključenih u maloljetničko pravosuđe. To se bitno razlikuje od diverzije sa intervencijom (Banović i drugi, 2012:225) kod primjene vaspitnih naloga koja podrazumijeva širu lepezu mjera koje utiču na pravilan razvoj maloljetnika i jačanje njegove lične odgovornosti.

Gledajući uslove za izricanje vaspitnih naloga, kao i vrste naloga, može se zapaziti da je odlučujuća uloga maloljetnika (izuzimajući poravnanje sa oštećenim) u realizaciji vaspitnih naloga i da ga stavljaju u sam centar odlučivanja. Upravo je i smisao uvođenja vaspitnih naloga u maloljetničko zakonodavstvo stavljanje adolescenta u položaj i situaciju subjekta koji se informiše, odmjerava, odlučuje i prihvata obavezu da nalog i ostvari, u opštem, a prije svega sopstvenom najboljem interesu (Prelić, 2011:229).

Kad su u pitanju maloljetnici kod kojih izvršenje krivičnog djela predstavlja epizodu koja nije prešla u model ponašanja, nije poželjno kao prvu mjeru primijeniti krivičnu sankciju. Savremena naučna istraživanja ukazuju da to može da bude i kontraproduktivno, pa je u tom smislu poželjna postupnost, pa poći od primjene parapenalnih mjera, a na planu procedure izbjegavati postupak pred sudom (Radulović, 2008:29). Iako je vaspitni nalog kao alternativna mjera prema maloljetnicima uveden u naše krivično zakonodavstvo Zakonom o izmjenama i dopunama KZ 2006. godine, on do sada nije naišao na širu primjenu u praksi. Zašto je to tako, teško bi bilo dati argumentovan odgovor bez određenog empirijskog istraživanja. Ali, čini nam se da se razlog, bar djelimično, nalazi u činjenici da je naše pravosuđe, u dobroj mjeri konzervativno i da teško šire otvara vrata novim institutima. Svaki od naprijed navedenih vaspitnih naloga zaslužuje bar kraći komentar, ali bi to tražilo više prostora, tako da se na tome nećemo zadržavati. Mislimo da je ipak najvažniji onaj koji je stavljen na prvo mjesto u čl.12-poravnanje sa oštećenim. Mislimo da će to biti i najčešće primjenjivani vaspitni nalog, ali je za njegovu realizaciju bitan i stav oštećenog. Značaj stava oštećenog još više dolazi do izražaja ako je i oštećeni maloljetno lice, što posebno treba imati u vidu prilikom zaključenja poravnjanja, gdje maloljetni oštećeni od pasivne žrtve krivičnog djela treba da postane mnogo aktivniji učesnik u postupku, što za prvu posljedicu ima kontinuirano informisanje oštećenog o kretanju konkretnog slučaja, a u krajnjem ishodu to u mnogome doprinosi osnaživanju oštećenog (Obradović, 2006:259). Uvažavanje stava i ponašanja oštećenog maloljetnika značajno je i radi predupređenja mogućeg osvetničkog reagovanja oštećenog koje se, u ambijentu kakav je Crna Gora, često dešava.

Što se tiče krivičnih sankcija prema maloljetnicima u novom Zakonu uvedene su određene novine, neke su više tehničke i terminološke, a neke su suštinske. Zakon, kao i do sada, predviđa tri vrste krivičnih sankcija koje se mogu izreći maloljetnim učiniocima krivičnih djela: 1) vaspitne mjere, 2) maloljetnički zatvor i 3) određene mjere bezbjednosti, pri čemu su vaspitne mjere osnovna vrsta maloljetničkih krivičnih sankcija, i kad se njima ne može postići svrha onda se poseže za maloljetničkim zatvorom. Nadalje, vaspitne mjere su podijeljene na:

1) mjere upozorenja i usmjeravanja;

-sudski ukor,

-posebne obaveze.

2) mjere pojačanog nadzora;

-pojačan nadzor od strane zakonskog zastupnika,

-pojačan nadzor u drugoj porodici,

-pojačan nadzor od strane organa starateljstva,

-pojačan nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi ili organizaciji

za vaspitanje i obrazovanje maloljetnika.

3) institucionalne mjere;

-upućivanje u vaspitnu ustanovu nezavodskog tipa,

-upućivanje u vaspitnu ustanovu zavodskog tipa,

-upućivanje u specijalizovanu ustanovu.

Kad je riječ o svrsi krivičnih sankcija prema maloljetnicima ona je određena u članu 15 i znatno se razlikuje od svrhe vaspitnih mjera i maloljetničkog zatvora kako je bilo propisano u članu 88 KZ. Izostala je ranija odredba da se svrha krivičnih sankcija postavlja „u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija“ (opšta svrha propisivanja i izricanja krivičnih sankcija je suzbijanje djela kojima se povrijeđuju ili ugrožavaju vrijednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom), pa se kaže da je svrha krivičnih sankcija prema maloljetnicima da se pružanjem zaštite i pomoći maloljetnim učiniocima krivičnih djela, vršenjem nadzora, opštim i stručnim osposobljavanjem i razvijanjem lične odgovornosti, obezbijedi vaspitanje i pravilan razvoj, sa ciljem da ubuduće ne vrše krivična djela. Ovo zadnje „da ubuduće ne vrše krivična djela“ u KZ je bilo vezano samo za svrhu maloljetničkog zatvora, a ne i za vaspitne mjere. Naglasak je na zaštiti i pomoći maloljetniku jer krivične sankcije prema maloljetnicima, načelno nemaju represivni karakter, mada to faktički nije slučaj sa kaznom maloljetničkog zatvora pa ni sa vaspitnom mjerom upućivanje u vaspitnu ustanovu zavodskog tipa (Škulić,2011:285). Svaka „kazna“ po logici stvari, kako se ističe u literaturi, samim tim što ima „kazneni karakter“ uvijek podrazumijeva da se njome suštinski ostvaruje i odgovarajuća represija (Škulić, 2011:287).

U okviru mjera upozorenja i usmjeravanja (umjesto ranijih disciplinskih mjera) novi Zakon uvodi posebne obaveze. Posebne obaveze imali smo i u KZ ali one se nisu mogle samostalno odrediti nego uz vaspitnu mjeru pojačanog nadzora. Ako se pogleda katalog vaspitnih naloga i katalog posebnih obaveza onda se može zapaziti da su po sadržaju slične, skoro identične. Razlikuju se po subjektu koji ih izriče-posebne obaveze izriče sud nakon sprovedenog krivičnog postupka, a

vaspitne naloge izriče državni tužilac u zamjenu za pokretanje krivičnog postupka ili obustavu postupka. Osim po organu koji ih izriče, posebne obaveze i vaspitni nalozi se razlikuju i po svrsi, po trajanju, po posljedicama neispunjenja mjere, a uz to posebne obaveze se izriču u krivičnom postupku poslije izvedenih dokaza (Jovašević, Stevanović, 2008:125).

Nemamo više mjere upućivanje u vaspitni centar za maloljetnike, u katalog mjera ponovo se uvodi nekadašnja mjera pojačan nadzor u drugoj porodici (iako ni ranije dok je postojala u zakonodavstvu skoro da i nije primjenjivana). Ranije zavodske mjere sada su preimenovane u institucionalne mjere-nezavodskog i zavodskog tipa i specijalizovanu ustanovu.

Preimenovanjem posebnih obaveza od dodatka uz mjere pojačanog nadzora u samostalnu vaspitnu mjeru znatno je proširen broj vaspitnih mjera i time stvoren osnov za što veću individualizaciju, odnosno izbor adekvatne mjere potrebama vaspitanja i zaštite maloljetnika.

Obzirom na brojnost vaspitnih mjera, različitosti maloljetnih učinilaca, značajno je i pitanje propisivanja i kriterijuma za izbor odgovarajuće vaspitne mjere. Po ovom pitanju uporedna zakonodavstva se međusobno razlikuju. Imamo zakonodavstva koja i ne propisuju te kriterijume, nego radi veće fleksibilnosti ostavljaju potpunu slobodu sudu kod izbora adekvatne mjere. Nasuprot ovome ima zakonodavstava koja precizno nabrajaju kriterijume ne dopuštajući sudu nikakvu slobodu u pogledu odlučivanja o tome koje će okolnosti uzeti u obzir prilikom izbora vaspitne mjere (Simović i drugi, 2010:110).

Naš zakonodavac je u članu 17 propisao kriterije za izbor vaspitne mjere, po principu *exempli causa*, koje sud mora da cijeni, ali i sve druge okolnosti koje mogu da budu od značaja za izbor adekvatne mjere. Kod propisivanja ovih kriterija u novom Zakonu učinjene su izmjene u odnosu na regulisanje ovog pitanja u KZ. Tako se sada kao značajan kriterij navodi „ponašanje poslije učinjenog krivičnog djela, a posebno da li je spriječio ili pokušao da spriječi nastupanje štetne posljedice, kao i odnos prema oštećenom“. Kod propisivanja kriterija za izbor vaspitne mjere očito je stavljanje u prvi plan ličnosti maloljetnika i njegovih potreba, ali uzimanjem u obzir i žrtve naglašavanjem važnosti činjenice da je maloljetnik „naknadio ili pokušao da nadoknadi pričinjenu štetu“ primjetan je uticaj kako zaštitničkog modela regulisanja krivičnopravnog statusa maloljetnika tako i koncepta restorativne pravde (Soković, 2011:121). Širok dijapazon vaspitnih mjera, od najlakše-sudski ukor, do najteže-upućivanje u ustanovu zavodskog tipa, otvara još jedno pitanje kod izbora mjere-pitanje postupnosti pri izricanju mjere. Neka zakonodavstva⁶, su to pitanje regulisala tako što su uvela princip srazmjernosti (postupnosti) po kome se uvijek primjenjuje lakša mjera ako se njome može postići svrha, a tek potom se izriče teža mjera. U teoriji imamo mišljenja da ovakav raspon (dodali bismo i raskoš) vaspitnih mjera, omogućava postupnost u izricanju krivičnih sankcija i reverzibilnost (Soković, 2011:116). Na drugoj strani ima mišljenja da prilikom izbora krivičnih sankcija prema maloljetnicima nema mjesta nikakvoj

⁶ Vidi čl. 9 Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske broj 13, 2010.g.

postupnosti (Milošević, 2011:774) nego, obrnuto, potrebno je u svakom slučaju rukovoditi se načelom adekvatnosti i u svakom slučaju procijeniti koja je krivična sankcija odnosno mjera odgovarajuća u odnosu na konkretnog maloljetnika i krivično djelo koje je učinio (Škulić, 2011:280).

Naš Zakon ni u jednoj odredbi ne pominje postupnost pri izricanju vaspitnih mjera nego ostavlja sudu da autonomno procjenjuje za koju će se mjeru opredijeliti, s tim ako maloljetnik nastavi sa kriminalnom djelatnošću, što ukazuje da nije bio adekvatan izbor mjere, kasnije posegne i za težom mjerom kojom će se ostvariti svrha.

Međutim, treba biti realan, kako se ističe u teoriji, da izbor vaspitne mjere u praksi, najčešće nije rezultat prije svega, procjene konkretnih potreba postupka, odnosno maloljetnika, nego je u istoj mjeri, ako ne i više od toga, diktiran postojanjem ili nepostojanjem realnih uslova za izvršenje određene vaspitne mjere (Soković, 2011:115).

Što se tiče kazne maloljetničkog zatvora u normativnom pogledu u novom Zakonu u odnosu na ranije stanje maloljetničkog zakonodavstva, uvedene su samo neke novine. Kazneni raspon je umjesto od šest mjeseci do osam godina sada od šest mjeseci do pet godina. Zatvor se umjesto u posebnom kazneno-popravnom domu izvršava u posebnoj organizacionoj jedinici za maloljetnike Uprave za izvršenje krivičnih sankcija. Uslovni otpust kod kazne maloljetničkog zatvora je oblatoran nakon izdržane dvije trećine izrečene kazne (ranije se mogao uslovno otpustiti ako je izdržao jednu trećinu izrečene kazne, a ne manje od jedne godine), osim ako postoje okolnosti koje ukazuju da nije postignuta svrha maloljetničkog zatvora. Novina je i to što se uslovno otpuštenom određuje obaveza javljanja Odsjeku za uslovnu slobodu pri Ministarstvu pravde umjesto ranije mogućnosti određivanja mjere pojačanog nadzora.

Kad je riječ o mjerama bezbjednosti koje se izriču prema maloljetnicima jedino što je novo u odnosu na KZ jeste da je precizirano da mjere bezbjednosti obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi, obavezno psihijatrijsko liječenje na slobodi, obavezno liječenje alkoholičara i obavezno liječenje narkomana traju do prestanka razloga zbog kojih su primijenjene, ali u svakom slučaju do prestanka izvršenja vaspitnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora (čl. 39 st. 4 Zakona). Međutim, izuzetno mjera bezbjednosti obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi može trajati i duže od izrečene kazne maloljetničkog zatvora.

3. MALOLJETNI UČINILAC KRIVIČNOG DJELA I PROCESNO MALOLJETNIČKO KRIVIČNO PRAVO

Analizom procesnih odredbi Zakona možemo zaključiti da se, u dobroj mjeri, ispoštovao princip „najbolji interes djeteta-ovdje maloljetnika“ promovisan Konvencijom o pravima djeteta, a dodatno razrađen Opštim komentarom br.24 (2019) Komiteta za prava djeteta, o pravima djeteta u sistemu pravosuđa po mjeri djeteta gdje se od država članica traži da obezbijede širok spektar mjera čime bi se

osiguralo da se sa djecom (maloljetnicima) postupa na način koji je proporcionalan okolnostima i učiniocu krivičnog djela. Ono što se u pomenutim aktima posebno ističe, a što je u Zakonu prihvaćeno jeste obavezna specijalizacija procesnih subjekata. U tom smislu državni tužilac za maloljetnike, sudija za maloljetnike i vijeće za maloljetnike moraju biti lica koja su stekla posebna znanja iz oblasti prava djeteta i o pravilima postupanja sa maloljetnim učiniocima krivičnih djela kao učesnicima u krivičnom postupku. Uz to, u preduzimanju određenih radnji prije pokretanja postupka učestvuje policajac za maloljetnike, koji takođe mora da ima određena znanja iz oblasti prava djeteta. Takođe, za branioca u krivičnom postupku prema maloljetnicima uzima se advokat sa posebnim znanjem iz oblasti zaštite prava maloljetnika, što jasno govori o modelu krivičnog postupka u čijoj je osnovi potreba za društvenom zaštitom i pomoći. Treba naglasiti da pomenuti međunarodni standardi predviđaju kontinuiranu obuku ovih subjekata. U tu svrhu u višim sudovima i u Vrhovnom državnom tužilaštvu uvedene su stručne službe radi pružanja stručne pomoći sudovima i državnim tužilaštvima u postupanju prema maloljetnicima. Poslove u stručnoj službi obavljaju stručna lica različitih specijalnosti (socijalni radnici, pedagozi, psiholozi i slično).

Još jedna od karakteristika postupka prema maloljetnicima jeste hitnost u postupanju (čl. 57 Zakona). U tom smislu organi koji učestvuju u postupku prema maloljetnicima, drugi organi i ustanove od kojih se traže obavještenja, izvještaji ili mišljenja, kao i svi drugi učesnici u postupku prema maloljetnicima, dužni su da postupaju hitno kako bi se postupak što prije završio. To je u skladu sa članom 6 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda o pravu na suđenje u razumnom roku. Ako je i u postupku protiv punoljetnih lica u članu 15 ZKP predviđeno pravo okrivljenog da u najkraćem roku bude izveden pred sud i da mu bude suđeno bez odlaganja, onda to znači da je pravo na suđenje u razumnom roku u postupku prema maloljetniku uslovljeno zahtjevom dvostruke hitnosti (Stevanović, 2023:76).

Funkcija organa starateljstva u odnosu na ranije stanje zakonodavstva, sada je naglašenija. Ovaj organ ima pravo da se upozna sa tokom postupka, da u toku postupka stavlja predloge i da ukazuje na činjenice i dokaze koji su od značaja za donošenje pravilne odluke. Inače, organ starateljstva je *sui generis* procesni subjekt (Škulić, 2011:333), i njegova funkcija je dvojaka-sa jedne strane on je pomoćni organ suda, a sa druge strane je sporedni krivičnoprocesni subjekt (Knežević, 2010:128).

Pravo maloljetnika na obaveznu stručnu odbranu i zastupanje maloljetnika široko je postavljeno i u potpunosti je usklađeno sa relevantnim pravnim standardima. Stručna odbrana je obavezna za sva krivična djela već prilikom prvog saslušanja i tokom cijelog krivičnog postupka. Ako maloljetnik, ili njegov zakonski zastupnik ne uzmu branioca, onda će mu po službenoj dužnosti branioca postaviti sud, odnosno državni tužilac, po pravilu iz reda advokata sa posebnim znanjima iz oblasti zaštite prava maloljetnika, po redosljedu sa spiska Advokatske komore Crne Gore. Ova odredba je nedovoljno jasna, jer se traži da advokat posjeduje posebna znanja iz oblasti zaštite prava maloljetnika, s jedne strane, a da se postavlja po

redosljedu sa spiska Akvokatske komore, sa druge strane. Problem može da bude da advokat koji je prvi na tom spisku ne posjeduje potrebna znanja iz ove oblasti, pa bi u tom slučaju da bi odbrana bila djelotvorna, shodno Evropskoj konvenciji, problem trebalo riješiti tako da se uzme sa spiska sledeći advokat koji ima potrebna znanja.

U postupku prema maloljetnicima javnost je isključena. Podaci o postupku prema maloljetnicima i odluka donijeta u tom postupku, kao i podaci o maloljetniku kao učesniku u postupku ne smiju se objavljivati u medijima. Izuzetno, sud može odobriti da se objave podaci o postupku, odnosno odluka donesena u postupku prema maloljetniku, ali se ne smije navesti ime maloljetnika i drugi podaci na osnovu kojih bi se mogao otkriti identitet maloljetnika i njegovog zakonskog zastupnika.

Jedno od osnovnih pravila u postupku prema maloljetnicima jeste da se ne može maloljetniku suditi u odsustvu. Prisustvo maloljetnika obezbjeđuje se mjerama obezbjeđenja koje se unekoliko razlikuju od tih mjera u postupku protiv punoljetnih lica. Inače, ta odstupanja opravdana su samo ukoliko doprinose specifičnom cilju-utvrđivanju ličnosti maloljetnika i njegovoj zaštiti. Najlakša mjera je poziv i pozivanje se, u principu, vrši preko zakonskog zastupnika, a mjeru dovođenja preduzima policajac za maloljetnike u civilnoj odjeći, u vozilu bez policijskih oznaka i bez vezivanja, osim ako to zahtijevaju okolnosti izvršenja krivičnog djela vodeći računa o dostojanstvu maloljetnika. Mjere nadzora i jemstvo izriču se shodno ZKP. Pritvor, kao najteža mjera obezbjeđenja, rijetko se primijenjuje i samo ako se svrha ne može postići drugim mjerama. To je u skladu sa međunarodnim standardima, posebno sa članom 8 Direktive (2016) 800 EU od 21.05.2016. godine po kojima treba više praktikovati primjenu alternativnih modela pritvoru. Naš zakonodavac se uklapa u te trendove uvođenjem mjera privremenog nadzora i smještaja maloljetnika. U tom smislu sudija za maloljetnike, na predlog državnog tužioca za maloljetnike ili po službenoj dužnosti, može donijeti rješenje da se prema maloljetniku preduzmu mjere privremenog nadzora od strane organa starateljstva radi pružanja pomoći i zaštite. Sudija za maloljetnike, na predlog državnog tužioca za maloljetnike ili po službenoj dužnosti, može donijeti rješenje o privremenom smještaju maloljetnika u drugu porodicu, vaspitnu ustanovu ili organizaciju za vaspitanje i obrazovanje maloljetnika kad je to potrebno radi izdvajanja maloljetnika iz sredine u kojoj živi i radi. Pritvor određuje sudija za maloljetnike i na osnovu njegovog rješenja pritvor u pripremnom postupku može da traje najduže 30 dana, a vijeće za maloljetnike neposredno višeg suda iz opravdanih razloga pritvor može produžiti najduže za 30 dana. Ne kaže se da li se to produženje odnosi na pritvor u pripremnom postupku ili u postupku uopšte. Imajući u vidu da je u Ustavu Crne Gore (čl. 30) propisano da pritvor u postupku prema maloljetnicima može da traje najduže 60 dana, onda se može zaključiti da se produženje odnosi na postupak uopšte, a ne samo na pripremni postupak. Novina je da se vrijeme provedeno u pritvoru, kao i svako drugo lišenje slobode uračunava u trajanje vaspitne mjere upućivanje u vaspitnu ustanovu nezavodskog tipa, u ustanovu zavodskog tipa i kaznu maloljetničkog zatvora (čl. 62 st. 5). Šta se

podrazumijeva pod „svako drugo lišenje slobode“ ostalo je da riješi praksa. Ima mišljenja da mjeru smještaja maloljetnika u vaspitnu ustanovu ili u organizaciju za vaspitanje i obrazovanje radi izdvajanja maloljetnika iz sredine u kojoj boravi (gdje se radi o ograničenju kretanja) treba uračunati u vrijeme trajanja sankcija zavodskog karaktera (Milošević, 2006:457).

Pritvor se jednako može odrediti i prema mlađim i prema starijim maloljetnicima. U literaturi se postavlja pitanje da li je opravdano da zakonodavac daje takvu mogućnost, obzirom na to da se mlađem maloljetniku ne može izreći kazna maloljetničkog zatvora, pa se predlaže, ako je to neophodno, da se umjesto pritvora odrede alternativne mjere, poput privremenog smještaja u odgovarajuću ustanovu ili organizaciju za vaspitanje i obrazovanje (Radulović, 1990: 179). Važno je napomenuti da Konvencija o pravima djeteta posebno potencira primjenu diverzionog modela (mehanizama) u postupku prema maloljetnicima, koji predstavljaju brzu reakciju na učinjeno krivično djelo i izbjegavaju se negativne posljedice vođenja krivičnog postupka, kao i segregacija koja za sobom povlači osudu i krivična sankcija, što sve može da utiče na reintegraciju maloljetnika u društvenu zajednicu. Državama članicama je ostavljeno da same kreiraju diverzione modele u svom zakonodavstvu. Da bi države imale određenu orijentaciju prilikom kreiranja diverzionog modela u Opštem komentaru br 24 (2019) Komiteta za prava djeteta u tački 18 navodi se šta bi trebalo imati u vidu kod ozakonjenja diverzionih modela. U tom smislu se naglašava da:

- a) Diverzione modele treba koristiti onda kada postoje nesumnjivi dokazi da je dijete (maloljetnik) učinilo krivično djelo, kada slobodno i dobrovoljno prizna krivicu, te da se to njegovo priznanje neće koristiti u bilo kom budućem sudskom postupku protiv njega;
- b) Slobodni i dobrovoljni pristanak djeteta na diverzionu mjeru pretpostavlja da dijete prethodno bude informisano o prirodi, sadržaju i trajanju mjere, te da razumije koje su posljedice nesaradnje i neispunjenja diverzione mjere;
- c) Djetetu treba dati mogućnost da zatraži pravnu ili drugu odgovarajuću pomoć u pogledu diverzione mjere koja mu je ponuđena;
- d) Diverzione mjere treba da isključuju lišenje slobode;
- e) Izvršenjem diverzione mjere treba konačno da se okonča predmet i što je takođe važno, ove mjere ne treba posmatrati kao krivične osude niti se one unose u kaznenu evidenciju.

Diverzioni modeli u našem zakonodavstvu u skladu su sa svim međunarodnim standardima i predviđeni su u dva oblika: a) odbačaj krivične prijave iz razloga pravičnosti za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili zatvor do pet godina (objektivni uslov) i ako je maloljetnik ispoljio stvarno kajanje i spriječio nastupanje štete ili je istu otklonio i b) određivanje vaspitnog naloga (uslovljeni oportunitet) za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do deset godina, ako državni tužilac smatra da ne bi bilo cjelishodno da se vodi krivični postupak prema maloljetniku s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je učinjeno, raniji život maloljetnika i njegova lična svojstva. Razlika u odnosu na uslovljeni oportunitet (odloženo

gonjenje) u postupku protiv punoljetnih lica je i po većem broju mogućih obaveza (vaspitnih naloga) i po tome što i u slučaju samo djelimičnog ispunjenja vaspitnog naloga državni tužilac može da odbaci krivičnu prijavu ako ocjeni da pokretanje krivičnog postupka s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je učinjeno, raniji život maloljetnika, njegova lična svojstva i razloge neispunjenja vaspitnog naloga, očigledno ne bi bilo cjelishodno. Za razliku od odloženog gonjenja u postupku protiv punoljetnih učinilaca gdje oštećeni u slučaju odbačaja krivične prijave ne može doći na mjesto državnog tužioca, ovdje je situacija nešto drugačija. Naime, o odbacivanju krivične prijave usljed ispunjenja vaspitnog naloga državni tužilac za maloljetnike obavještava oštećenog, koji ima pravo da zahtijeva od sudije za maloljetnike nadležnog suda da odluči o pokretanju postupka prema maloljetniku, odnosno u roku od tri mjeseca od dana saznanja za odbacivanje krivične prijave ako nije obavješten da postupak neće biti pokrenut.

Postupak prema maloljetnicima sastoji se od pripremnog postupka i postupka pred sudom. Vođenje pripremnog postupka umjesto sudiji za maloljetnike povjereno je državnom tužiocu za maloljetnike. Slično postupku protiv punoljetnih učinilaca pripremnom postupku može da prethodi izviđaj kojim takođe rukovodi državni tužilac za maloljetnike, a značajnu ulogu ima i policajac za maloljetnike. Policajac za maloljetnike prikuplja obavještenja od građana u prisustvu zakonskog zastupnika maloljetnika ili predstavnika centra za socijalni rad. Saslušanje maloljetnika u izviđaju vrši državni tužilac za maloljetnike u skladu sa odredbama ZKP-a u prisustvu zakonskog zastupnika ili predstavnika centra za socijalni rad. Izuzetno, po odbrenju državnog tužioca za maloljetnike saslušanje maloljetnika može obaviti i policajac za maloljetnike uz pristanak maloljetnika i njegovog zakonskog zastupnika u prisustvu branioca i po pravilu u prisustvu zakonskog zastupnika odnosno predstavnika centra za socijalni rad.

Nakon što prikupi dovoljno dokaza i podataka o djelu i maloljetnom učiniocu državni tužilac podnosi sudu obrazloženi predlog za izricanje krivične sankcije. Odredbe ZKP o kontroli optužnice shodno se primjenjuju i na kontrolu predloga za izricanje krivične sankcije, s tim da kontrolu primarno vrši sudija za maloljetnike, odnosno predsjednik vijeća za maloljetnike, pa ako se ne složi sa predlogom zatražiće da o tom odluči vijeće na maloljetnike neposredno višeg suda. O predlogu za izricanje krivične sankcije odlučuje se na sjednici vijeća ili na glavnom pretresu, s tim da se kazna maloljetničkog zatvora i institucionalne mjere mogu izreći samo nakon održanog glavnog pretresa. Za razliku od postupka protiv punoljetnih učinilaca vijeće za maloljetnike je ovlašćeno da i bez predloga državnog tužioca za maloljetnike donese odluku na osnovu činjeničnog stanja koje je utvrđeno na glavnom pretresu.

4. MALOLJETNIK KAO OŠTEĆENI, ODNOSNO ŽRTVA KRIVIČNOG DJELA

Kao subjekt krivičnog postupka maloljetnik se može pojaviti u svojstvu oštećenog tj. žrtve krivičnog djela, pa se u tom svojstvu može saslušati kao svjedok.

Oštećeni kao žrtva u toku krivičnog postupka prema Direktivi 2012/29/EU Evropskog parlamenta ima posebno garantovana prava. Tako se članom 24 ove Direktive nalaže državama članicama da osiguraju da tokom istrage razgovor sa žrtvom bude audio-vizuelno snimljen da bi se mogao koristiti kao dokaz u krivičnom postupku. Zatim, u svom zakonodavstvu države članice treba da propišu da oštećeni (žrtva) ima pravo na specijalnog punomoćnika u slučaju kada su nosioci roditeljske odgovornosti onemogućeni da zastupaju djecu žrtve zbog sukoba interesa ili kada dijete nije u pratnji porodice ili je odvojeno od nje. Posebno se potencira pravo žrtve na advokata kada to zahtijevaju razlozi pravičnosti. Važan korak predstavlja i uvođenje postavljenih standarda u normativni okvir Crne Gore ratifikacijom Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji.⁷ Uvažavajući preporuke iz ovih međunarodnih dokumenata zakonodavac se pobrinuo da stvori normativnu osnovu za zaštitu maloljetnika kao žrtve krivičnog djela pa je u glavi četvrtoj Zakona (čl.90 do 97) propisao posebne odredbe o zaštiti maloljetnog lica koje je oštećeno krivičnim djelom, odnosno koje se sasluša kao svjedok u krivičnom postupku insistirajući na zaštiti privatnosti uključujući i zaštitu identiteta i podataka koji mogu otkriti identitet. Osvrnucemo se na neka pitanja koja su vezana za saslušanje oštećenog u krivičnom postupku, a intencija je da saslušanje bude tako uređeno da se izbjegne ili smanji sekundarna viktimizacija maloljetnika. Tako, shodno međunarodnim standardima potrebno je smanjiti broj razgovora i saslušanja djece žrtava i svjedoka na najmanju moguću mjeru kako bi se izbjegao nepotrebn kontakt sa drugim učesnicima u krivičnom postupku (Stevanović, 2020:101). U tom smislu u členu 93 je propisano da maloljetno lice, po pravilu, sasluša državni tužilac i sudija istog pola kao i maloljetno lice i da se to lice samo izuzetno može ponovo saslušavati ako za to postoje opravdani razlozi. Saslušanje se vrši u posebnoj prostoriji opremljenoj uređajima za audio-vizuelno snimanje. Saslušanje se obavlja uz prisustvo zakonskog zastupnika i, po pravilu, uz pomoć stručnih lica, a obavezno uz pomoć stručnog lica ako se radi o djetetu (licu koje nije navršilo 14 godina). Izuzetno, ako za to postoje opravdani razlozi maloljetna lica kao svjedoci, odnosno oštećeni, mogu se salušati i u svom stanu ili u drugoj prostoriji, odnosno zavodu ili ustanovi u kojoj borave. Stranke i branilac okrivljenog postavljaju pitanja maloljetnom licu preko sudije, odnosno državnog tužioca. Saslušanje maloljetnog oštećenog putem audio-vizuelne veze, po nekim mišljenjima, predstavlja posredno uzimanje iskaza, u faktičkom smislu, jer se svjedok sasluša van prostorije u kojoj se odvija suđenje (Obradović, 2022:66). Drugi navode da ovo nije i formalno odstupanje od načela neposrednosti u njegovom objektivnom smislu jer i ovaj svjedok svoj iskaz daje tokom trajanja suđenja i u realnom vremenu, a svi akteri postupka, koji i inače imaju to pravo, mogu da mu postavljaju pitanja, odnosno predlažu sudiji da svjedok odgovori na određeno pitanje (Škulić, 2016:32). Direktiva 2012/29 EU suštinski opominje da javni interes efikasnog kažnjavanja

⁷ Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji, Službeni list SRJ, Međunarodni ugovori, br.22, 2002. godina

učinioca krivičnog djela zahtijeva da bude izbalansiran sa legitimnim interesom zaštite žrtve od sekundarne viktimizacije (Miljuš, 2022:82). Pomenuta Direktiva je po definiciji „viktimološki“ usmjerena što znači da se po svom sadržaju, uglavnom, tiče jednog od suštinskih segmenata, odnosno zadataka viktimologije koji se odnosi na stvaranje sistema mjera za redukovanje primarne i sekundarne viktimizacije (Škulić, 2020:62). Radi izbjegavanja sekundarne viktimizacije zabranjeno je suočavanje maloljetnog oštećenog koji nije navršio 14 godina, ako se nalazi u posebnom psihičkom stanju, sa okrivljenim. *Ratio legis* ove odredbe temelji se na činjenici da je suočenje, po definiciji, vrlo tenzična procesna radnja, čija suština i jeste u izazivanju odgovarajućeg „konflikta“ između davaoca suprotnih iskaza.

Veoma važno pravo oštećenog je pravo na stručnog punomoćnika na teret budžetskih sredstava suda. Tako, na predlog državnog tužioca, organa starateljstva ili po službenoj dužnosti sudija, odnosno predsjednik vijeća će maloljetnom licu, kad ocjeni da je to u interesu zaštite njegove ličnosti, u skladu sa zahtjevima pravičnosti, postaviti punomoćnika iz reda advokata koji su stekli posebna znanja iz oblasti prava djeteta.

Na kraju da zaključimo, u odnosu na djecu (maloljetnike) žrtve krivičnog djela načelo koje je bilo polazište u maloljetničkom krivičnom zakonodavstvu Crne Gore jeste načelo najboljeg interesa djeteta, prema kojem sve odluke u vezi sa djetetom treba da idu za tim da osiguraju pogodnosti djetetu i u situaciji kada dijete treba saslušati kao svjedoka, odnosno žrtvu u krivičnom postupku.

5. IZVRŠENJE KRIVIČNIH SANKCIJA PREMA MALOLJETNICIMA

Posljednjih decenija Ujedinjene nacije razvile su živu legislativnu aktivnost i kad je u pitanju problem izvršenja krivičnih sankcija prema maloljetnicima s ciljem da se i u ovoj oblasti uspostave određeni standardi. U tom smislu doneseno je više konvencija, pravila i smjernica od kojih se neke u cjelini odnose na izvršenje krivičnih sankcija prema maloljetnicima gdje spadaju Pravila UN o zaštiti maloljetnika lišenih slobode i Standardna minimalna pravila UN za mjere alternativne institucionalnom tretmanu („primarni izvori“), dok druge samo uzgred dodiruju ovu materiju, kao što je Konvencija o pravima djeteta, Standardna minimalna pravila za maloljetničko pravosuđe, Smjernice UN za prevenciju maloljetničke delinkvencije i slično („sekundarni izvori“) (Ignjatović, 2018:197). Kada je riječ o aktima na evropskom prostoru izdvajamo značaj dokumenta koji je usvojen od strane Komiteta ministara Savjeta Evrope pod nazivom Evropska pravila za maloljetne učinioce kojima su izrečene sankcije ili mjere, kojim su svim članicama Savjeta Evrope date smjernice za dalji razvoj nacionalnih sistema za postupanje sa djecom u sukobu sa zakonom, a kojima su izrečene sankcije ili mjere (Stevanović, 2018:514).

Navodimo samo neke od preporuka u tim smjernicama:

- Sa maloljetnim učiniocima kojima su izrečene sankcije ili mjere postupa se uz poštovanje njihovih ljudskih prava;

- Način izvršenja krivičnih sankcija mora isključivo da bude uređen zakonom i zasnivati se na načelima socijalne integracije i obrazovanja i prevencije vršenja krivičnih djela u budućnosti;
- Izvršenje sankcija ili mjera je zasnivano na najboljim interesima maloljetnih učinilaca, pri čemu se vodi računa o uzrastu maloljetnika, fizičkom i psihičkom zdravlju i drugim ličnim okolnostima, što se, ako je to potrebno utvrđuje na osnovu odgovarajućih psiholoških ili socijalnih izvještaja;
- Sankcijama ili mjerama se ne smiju ponižavati ili omalovažavati maloljetnici kojima su izrečene;
- Sankcije ili mjere se ne smiju izvršavati na način kojim se naglašava njihov prinudni karakter ili koji predstavlja neopravdan rizik od psihičke ili fizičke povrede;
- Sankcije ili mjere se izvršavaju bez neopravdanog odlaganja i to samo u mjeri i u vrijeme koje je striktno određeno i neophodno za intervenciju;
- Sankcije ili mjere se izvršavaju bez diskriminacije po bilo kom osnovu.

Prilikom donošenja Zakona o postupanju prema maloljetnicima u Crnoj Gori zakonodavac se, u najvećoj mjeri, rukovodio standardima i smjernicama naprijed navedenim, pa je više od trećine teksta Zakona (čl.98-180) posvetio problemu izvršenju krivičnih sankcija. Ovaj, dosta obiman set normi segmentiran je u nekoliko glava koje se odnose na kontrolu izvršenja krivičnih sankcija, primjenu vaspitnih naloga, izvršenje krivičnih sankcija i pomoć maloljetniku posle izvršenja institucionalnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora. Zakon promovise osnovne principe izvršenja krivičnih sankcija i primjene vaspitnih naloga, a to su: postupak po pravosnažnoj odluci, princip individualizacije kroz pojedinačne programe postupanja, princip obrazovanja maloljetnika, zaštita zdravlja i slično. Obim rada nam ne dozvoljava da se šire bavimo ovim problemom, a u oblasti izvršnog maloljetničkog krivičnog prava, u odnosu na materijalno i procesno, manje je bilo izmjena u odnosu na stanje ovog zakonodavstva prije donošenja novog Zakona. Novine su, uglavnom, vezane za ono što je novo u materijalnom krivičnom pravu, a to su vaspitni nalozi i posebne obaveze, pa je odredbama maloljetničkog izvršnog prava normirana primjena odnosno izvršenje ovih mjera i sankcija. Uloga organa starateljstva i stručnih službi u postupku izvršenja je još značajnija.

6. UMJESTO ZAKLJUČKA

Ova kratka analiza maloljetničkog krivičnog zakonodavstva Crne Gore pokazuje da je ono, u dobroj mjeri, usaglašeno sa međunarodnim pravnim standardima. Zakonodavac se nije štedio kada je u pitanju uvođenje novih instituta u materijalno, procesno i izvršno zakonodavstvo. Ali zašto ne reći da je i naše ranije maloljetničko krivično zakonodavstvo, čiju tradiciju slijedimo, još znatno prije donošenja Konvencije o pravima djeteta i pratećih protokola, izražavalo visok stepen humanizma, bar kada je riječ o pravnom okviru. I naše današnje

maloljetničko krivično zakonodavstvo predstavlja dobar normativni okvir. Ali to je samo jedna strana ove medalje, druga, možda i važnija strana jeste praktična primjena savremenih zakonskih rješenja. U tom smislu, svaka država potpisnica odgovarajućih međunarodnih pravnih dokumenata iz oblasti ljudskih prava i sloboda, pa i maloljetničkog zakonodavstva, odnosno pravosuđa, dužna je da obezbijedi odgovarajuće institucije u kojima će se realizovati ono što je normom propisano. Primjena Zakona podrazumijeva adekvatan stručni program, edukovan kadar i u postupanju i u izvršenju mjera, odnosno sankcija, donošenje podzakonskih akata i slično. U svakom slučaju, država treba da prepozna problem maloljetničke delinkvencije i da joj to bude prioritet, jer Diogen je davno rekao „temelj svake države je vaspitanje mladih“ čiji segment je i dio koji se odnosi na maloljetničku delinkvenciju i zakonodavstvo i njegovu primjenu.

Literatura

- Banović, B. i drugi (2012) Politika izricanja krivičnih sankcija prema maloletnim učiniocima krivičnih dela u Republici Srbiji, *Kaznena politika (raskol između zakona i njegove primene)*, Istočno Sarajevo
- Gurda, V. (2013) Alternativne mjere u maloljetničkom krivičnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini, *Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu*, Trebinje
- Haines, K; Mahony, D.O (2006) Restorative approaches, and Young People Young Justice, Youth Crime and Justice, *edited by B.Goldson-J.Muncie*, London
- Ignjatović, Đ. (2004) Maloletničko krivično pravo između bolećivosti i retributivnosti, *Pravni život, br.9*
- Ignjatović, Đ. (2018) Međunarodni izvori prava izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima-Dokumenti Ujedinjenih nacija, *Crimen, br.2*, Beograd
- Jovašević, D; Stevanović, Z. (2008) Pojam i karakteristike maloletničkog krivičnog prava u Republici Srbiji, *Revija za kriminologiju i krivično pravo br.1*
- Jovašević, D; Stevanović, Z. (2010) Sistem krivičnih sankcija za maloletne učinioce krivičnih dela, *RKK br.3/08*.
- Konstantinović-Vilić, S; Kostić, M (2012) Restorativna pravda kao oblik reagovanja prema maloletnicima s delinkventnim ponašanjem, *Pravna riječ br.33/2012*, Banja Luka
- Knežević, S. (2008) Vaspitni nalozi kao vid diverzionog reagovanja na maloljetničku delinkvenciju, *Pravna riječ, br.15*, Banja Luka
- Knežević, S. (2010) Maloletničko krivično pravo-materijalno, procesno i izvršno, *Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Niš*
- Milošević, N. (2006) Nove odredbe o krivičnom postupku prema maloletnicima i dosadašnja iskustva u njihovoj primeni, u „Nova rešenja u krivičnom zakonodavstvu i dosadašnja iskustva u njihovoj primeni“, ur.Bejatović S., Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Zlatibor
- Milošević, N. (2011) Izbor i odmjeravanje sankcija prema maloljetnicima, *Pravni život, br.9*
- Miljuš, I. (2022) Audio-video link kao sredstvo zaštite posebno osjetljivog svjedoka i faktor uravnoteženja položaja okrivljenog, *RKK br.2*, Beograd
- Obradović, D. (2006) Krivičnopravne odredbe o maloletnicima i dosadašnja iskustva u njihovoj primjeni, *Nova rešenja u krivičnom zakonodavstvu i dosadašnja iskustva u njihovoj primjeni*, Zlatibor
- Obradović, D. (2022) Upotreba audio-vizuelne veze u ispitivanju dece u krivičnom postupku iz ugla sudije, *RKK br.2*, Beograd

- Perić, O.(1995) Komentar krivičnopravnih propisa o maloljetnicima, *Službeni glasnik RS*, Beograd
- Prelić, LJ. (2011) Maloletno lice kao subjekt krivičnog postupka, *Nova rešenja u krivičnoprocesnom zakonodavstvu-teorijski i praktični aspekt*, Zlatibor
- Radulović, D. (1990) Pritvor u krivičnom postupku, Pravni fakultet u Mostaru, Mostar
- Radulović, LJ. (2008) Vaspitni nalozi kao posebne mere reagovanja prema maloletnim učiniocima krivičnih dela, (svrha, vrste i izbor), *RKK br.1*
- Simović, M. i drugi (2010) Komentar Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, Banja Luka
- Simović, M. i drugi (2013) Maloljetničko krivično pravo, Istočno Sarajevo
- Simović, M. i drugi (2015) Maloljetničko krivično pravo (drugo izdanje), Banja Luka
- Soković, S. (2011) Kriterijumi izbora vaspitne mjere za maloletne prestupnike, *RKK br.2-3*
- Stevanović, I. (2006) Nova zakonska rešenja o maloletnicima-značaj alternativa u institucionalnom tretmanu, *Temida, br.1*
- Stevanović, I. (2018) Organizacija sistema maloletničkog pravosuđa u Republici Srbiji s ciljem unapređenja efikasnosti reagovanja u sistemu maloletničkog pravosuđa, u „Organizacija pravosuđa i efikasnost sudske zaštite (Evropski standardi i stanje u Srbiji-krivičnopravni aspekt)“, ur.Bejatović.S., Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Zlatibor
- Stevanović, I. (2023) Donošenje novog Zakona o maloletnicima, u „Dve decenije reforme kaznenog zakonodavstva-iskustva i pouke“, ur.Bejatović S., Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Zlatibor
- Stevanović, I., Vujić, N. (2020) Maloletno lice i druge posebno osetljive kategorije žrtava krivičnih dela (međunarodni pravni standardi i krivičnoprocesno zakonodavstvo Srbije), u “Žrtva krivičnog dela i krivičnoprocesni instrumenti zaštite (međunarodni pravni standardi, regionalna krivična zakonodavstva, primena i mere unapređenja zaštite)”, ur. Bejatović S., Misija OEBS u Srbiji, Beograd
- Stojanović, Z. (2008) Krivično pravo, Podgorica
- Stojanović Milošević, G. (2004) Međunarodni krivičnopravni standardi u zakonodavstvu za mlade iz ugla nacionalnog prava, *Primena međunarodnih krivičnopravnih standarda u nacionalnim zakonodavstvima*, Beograd
- Škulić, M. (2003) Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih djela, *Dosije*, Beograd
- Škulić, M. (2011) Maloletničko krivično pravo, *Službeni Glasnik*, Beograd
- Škulić, M. (2010) Starosna granica sposobnosti za snošenje krivice u krivičnopravnom smislu, *Crimen br.2*, Beograd
- Škulić, M. (2016) Procesna usklađenost Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela I krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica sa relevantnim odredbama Direktive EU 2012/29, Beograd: Multi Donor Trust Fund for Justice Sector Support in Serbia, World Bank
- Škulić, M. (2020) Krivično procesno zakonodavstvo Srbije i žrtva krivičnog dela (Direktiva 2018/29/EU i drugi međunarodni standardi-stanje usaglašenosti, iskustva primene i mere unapređenja, u “Žrtve krivičnog dela i krivičnopravni instrumenti zaštite (međunarodni pravni standardi, regionalna krivična zakonodavstva, primena i mere unapređenja zaštite)” (ur.Bejatović S), Misija OEBS u Srbiji, Beograd

MINORS AS PERPETRATORS AND VICTIMS OF CRIMINAL OFFENSES IN THE JUVENILE CRIMINAL LEGISLATION OF MONTENEGRO

Radulovic Darko, Ph.D.

Assistant Professor, Faculty of Law in Podgorica-University of Montenegro

Radulovic Dijana

Judge of the Appellate Court of Montenegro

Abstract: *Juvenile criminal legislation of Montenegro has experienced important changes in the last ten years. Special criminal and legal status of juveniles as perpetrators of criminal offences is additionally emphasized by adoption of the Law on Treatment of Juveniles in Criminal Proceedings in 2011, starting from substantive provisions of this Law, throughout its procedural provisions to provisions of enforceable type. In this Paper we have examined several questions. First, we present some general considerations on principle necessity to treat differently juveniles as perpetrators of criminal offences in comparison to adults where we have also addressed some important international documents as sources of modern legislations from this field. Then we looked at the question of the minor perpetrator of the criminal act in the substantive, procedural and executive juvenile criminal legislation. In accordance with the legal framework, we devoted more space to this issue, but we devoted a certain proctor, according to the title of this paper, to a minor as a victim of a criminal act.*

Key words: *Juveniles criminal legislation, alternative measures, criminal sanctions, minor, victim, procedure.*